

66 | 1 (2026)

PRISPEVKI

ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

1

INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

PRISPEVKI
ZA NOVEJŠO
ZGODOVINO

Prispevki za novejšo zgodovino
Contributions to the Contemporary History
Contributions a l'histoire contemporaine
Beiträge zur Zeitgeschichte

UDC/UDK 94(497.4) "18/19 "
ISSN 0353-0329 (tiskana izdaja)
2463-7807 (spletna izdaja); <https://ojs.inz.si/pnz>
DOI <https://doi.org/10.51663/pnz.66.1>

Uredniški odbor/Editorial board: dr. Jure Gašparič (glavni urednik/editor-in-chief),
dr. Mojca Šorn (namestnica glavnega urednika), dr. Andrej Pančur, dr. Marko Zajc,
dr. Filip Čuček, dr. Marta Rendla, dr. Jurij Hadalin, dr. Agustin Cosovschi, dr. Ivan Sablin,
dr. Martin Moll, dr. Adéla Gjuričová, dr. Andreas Schulz, dr. Sabine Rutar, dr. Neja Blaj
Hribar, Mihael Ojsteršek

Lektura/Reading: dr. Andreja Jezernik (slov.), Studio S.U.R (ang.)

Prevodi/Translations: Studio S.U.R

Izdajatelj/Published by: Inštitut za novejšo zgodovino/Institute of Contemporary History,
Privoz 11, SI-1000 Ljubljana, tel. (386) 01 200 31 20, fax (386) 01 200 31 60,
e-mail: jure.gasparic@inz.si

Sofinancer/Financially supported by: Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko
dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research and Innovation Agency

Računalniški prelom/Typesetting: Studio Aleja d.o.o.

Tisk/Printed by: Medium d.o.o.

Cena/Price: 15,00 EUR

Zamenjave/Exchange: Inštitut za novejšo zgodovino/Institute of Contemporary History,
Privoz 11, SI-1000 Ljubljana

Prispevki za novejšo zgodovino so indeksirani v/are indexed in: Scopus, ERIH Plus, Historical
Abstract, ABC-CLIO, PubMed, CEEOL, Ulrich's Periodicals Directory, EBSCOhost

Številka vpisa v razvid medijev: 720

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji/ The publisher assumes no
responsibility for statements made by authors

Fotografija na naslovnici:

Telovadišče Ljubljanskega Sokola III za Bežigradom, prva polovica tridesetih let

Vir: FŠ 1328, avtor neznan, hrani Muzej športa

Vsebina

Razprave – Articles

- Nataša Henig Mišičič**, Rural Financial Networks: A Comparative Study of the Province of Carniola, Lower Styria, and Bács-Bodrog County before 1918 / Ruralna finančna omrežja: primerjalna študija dežele Kranjske, Spodnje Štajerske in Bačko-Bodroške županije pred letom 1918 10
- Ivan Smiljanić**, National Pride and Economic Prejudice: Some Effects of Economic Nationalism in Slovenian Rural Areas in Austria-Hungary / Narodna prevzetnost in gospodarska pristranost: nekaj učinkov ekonomskega nacionalizma v slovenskem ruralnem okolju pod Avstro-Ogrsko..... 30
- Petra Kavrečič Božeglav**, Women's Branches of the Sts Cyril and Methodius Society as Agents of Social and Economic Development in Border Regions: An Introduction / Ženske podružnice družbe sv. Cirila in Metoda kot akterke socialnega in gospodarskega razvoja v obmejnem prostoru: uvodna razprava 53
- Uroš Šešum, Miroslav Radivojević**, Economic Measures in the Activities of the Serbian Chetnik Organisation in the Kosovo and Bitola Vilayets, 1904–1908: A Case Study / Ekonomski ukrepi v delovanju Srbske četniške organizacije v kosovskem in bitolskem vilajetu 1904–1908: študija primera 72
- Vito Saracino**, The Criticism of Liberalism in *La Civiltà Cattolica*, 1860–1880: Reflection and Perspectives / Kritika liberalizma v reviji *La Civiltà Cattolica*, 1860–1880: razmišljanja in pogledi..... 96
- Marija Mojca Peternel**, Turistično društvo prijateljev prirode (*Touristenverein 'Die Naturfreunde'*) na Slovenskem / The "Friends of Nature" Tourist Society (*Touristenverein "Die Naturfreunde"*) in the Slovenian Territory 120
- Aleksej Kalc, Martina Bofulin**, Krošnjarjenje v avstrijskih deželah: primer kitajskih krošnjarjev na začetku 20. stoletja / Peddling in the Austrian Crown Lands: The Case of Chinese Peddlers at the Beginning of the 20th Century 139
- Tomaž Pavlin**, Začetki odbojke in vloga Sokola v razvoju odbojke na Slovenskem / The Origins of Volleyball and the Role of the Sokol Gymnastic Society in Its Development in Slovenia 158

Tereza Prešeren , Tiskani mediji in navodila za kuhanje: primer obdobja med svetovnjima vojnama na Slovenskem / Printed Media and Cooking Instructions: The Case of the Interwar Period in Slovenia.....	180
Mojca Šorn , Otroške in mladinske kolonije na Slovenskem v prvih letih po drugi svetovni vojni / Children's and Youth Holiday Camps in Slovenia in the Early Years Following World War II.....	202
Lev Centrih , Remigracije in dozorevanje krize socializma v Sloveniji na prehodu iz sedemdesetih v osemdeseta leta: primer vračanja pomurskih delavcev / Remigration and the Maturing Crisis of Socialism in Slovenia from the 1970s to the 1980s: The Case of Returning Workers from Pomurje.....	218
Mateja Jeraj , Razmišljanje ob knjigi <i>Samomor med simptomom in metaforo</i> / Reflections on the Book <i>Samomor med simptomom in metaforo</i>	241

Jubileji – Jubilees

Dr. Anka Vidovič Miklavčič – devetdesetletnica (Jurij Perovšek).....	263
Peter Vodopivec – osemdesetletnik (Žarko Lazarević).....	265

Ocene in poročila – Reviews and Reports

Nataša Henig Mišičič, Carniolan Saving Bank: Shaping Financial Landscape in Slovenian Territory (Aleksander Lorenčič).....	267
--	-----

1.01

DOI: <https://doi.org/10.51663/pnz.66.1.06>

Marija Mojca Peternel*

Turistično društvo prijateljev prirode (*Touristenverein 'Die Naturfreunde'*) na Slovenskem

IZVLEČEK

Zavedanje o blagodejnih učinkih gibanja in bivanja v naravi ter potreba po njeni zaščiti nista značilnosti sodobnega časa, temveč imata korenine že več kot stoletje v preteklosti. Med pomembne predhodnike sodobnih okoljevarstvenih gibanj nedvomno sodi tudi Turistično društvo Naturfreunde, ki je bilo zasnovano, da bi omogočilo dostop do narave predvsem nižje plačanim družbenim slojem. Društvo je vzpostavilo razvejano mrežo podružnic ne le znotraj avstro-ogrske monarhije, temveč tudi onkraj njenih meja.

Prispevek se osredotoča na delovanje slovenskih podružnic društva, pri čemer je zaradi omejenega razpoložljivega arhivskega gradiva o podružnici na Jesenicah podrobneje predstavljeno delovanje podružnice v Mariboru.

Ključne besede: varovanje okolja, Turistično društvo prijateljev prirode, zgodovina, 19. in 20. stoletje

ABSTRACT

THE "FRIENDS OF NATURE" TOURIST SOCIETY (*TOURISTENVEREIN 'DIE NATURFREUNDE'*) IN THE SLOVENIAN TERRITORY

Awareness of the benefits of outdoor physical activity and spending time in nature, as well as the need to protect the natural environment, is not a feature of the modern era alone: it can be traced back over a century. The "Friends of Nature" (Naturfreunde) society,

* Dr., docentka, Oddelek za germanistiko z nederlanistikom in skandinavistikom, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana, mojca.peternel@guest.arnes.si; ORCID: 0009-0003-1292-4817

established to provide access to nature mainly for lower-income social classes, was among the key forerunners of contemporary environmental movements. The organisation developed an extensive network of branches not only within the Austro-Hungarian Empire but also beyond its borders.

This paper examines the activities of the Society's Slovenian branches. As archival materials about the Jesenice branch are rather limited, special focus has been placed on the Maribor branch.

*Keywords: environmental protection, the Friends of Nature tourist society (*Touristenverein 'die Naturfreunde'*), history, 19th and 20th century*

Uvod

V drugi polovici 19. stoletja so z ustanavljanjem planinskih društev okoljevarstvena prizadevanja (ki sicer niso bila popolna novost) tudi v Avstriji postala očitnejša.¹ Zavedanje o tem je naraščalo hkrati s številčnejšimi gorohodci, ki so tudi zaradi ugodnejših železniških povezav vse lažje obiskovali vzpeti svet.²

K ozaveščanju o bogastvu naravnih spomenikov in narave nasploh je gotovo prispevalo širše družbeno dogajanje. Pojav kolere in tuberkuloze³ v osemdesetih letih 19. stoletja je pripeljal do zavedanja o pomembnosti čistega zraka in vode, brez katerih, tako avtor knjige o dobrem počutju v večjih mestih z začetka sedemdesetih let 19. stoletja, Elim Henry,⁴ velemesta ne bodo preživila. V monarhiji je bila leta 1881 ustanovljena Družba za zdravstveno varstvo (*Gesellschaft für Gesundheitspflege*), v istem letu je denimo Robert Koch⁵ odkril klico za tuberkulozo in od takrat je bilo dihanju in s tem svežemu zraku posvečeno veliko več pozornosti. Spremembe so se

-
- 1 Helmut Fischer, *Hundert Jahre für den Naturschutz Heimat und regionale Identität. Die Geschichte eines Programms* (Bonn: meierdruck, Henny, 2004), 20–22. Za splošen prikaz zgodovine naravovarstva gl. Anna-Katharina Wöbse in Patrick Kupper, ur., *Greening Europe: Environmental Protection in the Long Twentieth Century – A Handbook* (Oldenburg: De Gruyter, 2021).
  - 2 Andrej Studen, »Iz avanturizma v turizem,« v: Franc Rozman in Žarko Lazarevič, ur., *Razvoj turizma v Sloveniji, zbornik referatov / 28. zborovanje slovenskih zgodovinarjev, Bled, 26.–28. 9. 1996* (Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1996), 98. O vplivu železnice na razvoj turizma gl. tudi Andrej Studen, »Vpliv železnice na potovalno kulturo ter začetke turizma v 19. stoletju,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 46, št. 1 (2006): 51–64.
  - 3 O tuberkulozi na Slovenskem gl. Zvonka Zupanič Slavec, *Tuberkuloza: kuga 19. in 20. stoletja na Slovenskem: na primeru sanatorija Golnik 1921–1998* (Ljubljana: Inštitut za zgodovino medicine Medicinske fakultete: Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije; Golnik: Bolnišnica = Ljubljana: Institute for History of Medicine, Faculty of Medicine: Slovenian Scientific Society for the History of Health Culture; Golnik: University Clinics of Respiratory and Allergic Diseases, 2009).
  - 4 D'Avigdor, Elim Henry (* 9. 3. 1841, Nica; + 9. 2. 1895, London), inženir, pisatelj (psevdonim Wanderer). – *Jewish Encyclopedia*, pridobljeno 22. 5. 2024, <https://jewishencyclopedia.com/articles/2169-avigdor-elim-d>. Elim Henry D'Avigdor, *Das Wohlbsein der Menschen in Grosstädten: mit besonderer Rücksicht*. (Wien: Druck und Verlag von Carl Gerold's Sohn, 1874).
  - 5 Heinrich Hermann Robert Koch, (* 11. 12. 1843, Clausthal; + 27. 5. 1910, Baden-Baden), nemški zdravnik in mikrobiolog. – *Stevenson L. G., Encyclopædia Britannica*, pridobljeno, 20. 5. 2024, <https://www.britannica.com/biography/Robert-Koch>.

pojavitve tudi na področju nezgodnega in zdravstvenega zavarovanja najmanj plačanih. Obvezno nezgodno zavarovanje za tovarniške delavce v avstrijski polovici habsburške monarhije je po Bismarckovem zgledu iz leta 1883 predpisal zakon leta 1887, naslednje leto pa še za bolniško zavarovanje. V Prekmurju so veljali ogrski predpisi, enake predpise so uvedli leta 1891.⁶

K ozaveščanju o bivanju v naravi in njeni ranljivosti so gotovo pripomogle številne objave, med drugim tudi v osrednjem glasilu Nemškega in avstrijskega planinskega društva (*Deutscher und Oesterreichischer Alpenverein – DuOeAV*⁷) *Mitteilungen des Deutschen und Oesterreichischen Alpenvereins*. Omenjeno društvo je pomembno predvsem zato, ker je bilo na njegovo pobudo 28. julija 1900 ustanovljeno Društvo za zaščito alpskega cvetja (*Alpenpflanzenchutzverein*).⁸ Društvo se je sicer sprva imenovalo Društvo za zaščito in ohranjanje alpskih rastlin (*Verein zum Schutz und zur Pflege der Alpenpflanzen*) in je v prvem členu statuta točno opredelilo naloge, med katere je sodilo tudi »[...] spodbujanje poznavanja, varstva in nege alpskih rastlin«. V ta namen so nameravali ustanavljati varovana območja, na katerih bi bile rastline zaščitene. Z ustnim in pisnim obveščanjem ter izobraževanjem prebivalcev gora so želeli seznanjati o nujnosti varstva alpske flore. Društvo si je prizadevalo za zakonsko ureditev varovanja okolja, torej za sprejetje zakonov, ki bi urejali zaščito rastlin. Najprej pa se je želelo aktivno vključiti v akcije preprečevanja obsežne trgovine z redkimi alpskimi rastlinami. Z nagrajevanjem so želeli vzpodbuditi vse, ki bi se izjemno izkazali pri varstvu in skrbi za alpske rastline.⁹ Verjetno se je leta 1910 v *Alpenschutzverein* vključilo tudi društvo *Naturfreunde* z Dunaja.¹⁰

Konec 19. stoletja so tudi zdravniki, kot je bil na primer znani Viktor Adler,¹¹ vse glasneje zahtevali osemurni delavnik. Kljub temu da je Adler izhajal iz višjega sredn-

6 Zvonka Zupanič Slavec, »120 let zdravstvenega zavarovanja pri Slovencih (1889–2009)«, *Zdravniški vestnik: glasilo Slovenskega zdravniškega društva = Slovenian medical journal = journal of Slovenian Medical Association* 79, št. 2 (2010): 174.

7 Več o tem društvu gl. Marija Mojca Peternel, »Ljubiteljem kranskih Alp!«: *Kranska podružnica Nemškega in avstrijskega planinskega društva* (Ljubljana: Založba Univerze, 2023). Marija Mojca Peternel, *V višine in globine: Nadaljevanje zgodbe o podružnicah Nemškega in avstrijskega planinskega društva na Slovenskem* (Ljubljana: Založba univerze, 2024).

8 »25 Jahre Alpenpflanzenchutzverein, Grundung und Zweck«, *Bericht des Vereins zum Schutze der Alpenpflanzen*, zv. 16, 1925, 5–25 (*Zobodat*, www.zobodat.at. Bericht des Vereins zum Schutze der Alpenpflanzen, pridobljeno 20. 5. 2024). O zaščiti alpskega sveta gl. tudi Klaus Lintzmeyer, »Gründung des Vereins zum Schutz der Bergwelt e. v. vor 100 Jahren vormals Verein zum Schutze der Alpenpflanzen und -Tiere e. v. – eine der wichtigen Wegmarken der 200-jährigen deutschen Naturschutzgeschichte«, *Jahrbuch des Vereins zum Schutz der Bergwelt* 65 (2000): 4.

9 »25 Jahre Alpenpflanzenchutzverein, Grundung und Zweck«, *Bericht des Vereins zum Schutze der Alpenpflanzen*, zv. 16, 1925, 6.

10 Leto vključitve iz letnih poročil društva *Alpenschutzverein* ni natančno razvidno. V seznamu iz letnega poročila za leto 1909 društva *Naturfreunde* med pristopnimi društvi še ni bilo. V letnem poročilu za leto 1910 seznam ni bil objavljen, v letnem poročilu za leto 1911 pa društvo *Naturfreunde* že najdemo v seznamu že včlanjenih društev: »Mitglieder-Verzeichnis«, *11 Bericht des Vereines zum Schutze und zur Pflege der Alpenpflanzen* (Bamberg: gedruckt in der Handelsdruckerei, 1912), 98 in 12. *Bericht des Vereines zum Schutze und zur Pflege der Alpenpflanzen* (Bamberg: gedruckt in der Handelsdruckerei, 1913), 114.

11 Viktor Adler (* 24. 6. 1852, Praga; † 11. 11. 1918, Dunaj), zdravnik, žurnalista, avstrijski politik in ustanovitelj Socialnodemokratske delavske stranke. O njem gl. tudi Julius Braunthal, *Victor und Friedrich Adler zwei Generationen Arbeiterbewegung* (Wien: Verlag der Wiener Volksbuchhandlung, 1965). Franz Kreuzer, *Was wir ersehnen von der Zukunft Fernen. Der Ursprung der österreichischen Arbeiterbewegung. Das Zeitalter Victor Adlers* (Wien: Verlag Kremayr & Scheriau, 1988).

jega razreda, bil liberalnih nazorov in v začetku aktiven v nemškem nacionalističnem taboru, se je tudi zaradi izkušenj z delavskim razredom, ukvarjanja z marksizmom in socialdemokratskih stališč razvil v uglednega voditelja avstrijske socialne demokracije. Zaradi svoje karizme in sposobnosti prepričevanja ljudi o kompromisih, mu je leta 1889 uspelo združiti različne tokove avstrijskega delavskega gibanja. Leta 1886 je z očetovo dediščino na Dunaju ustanovil tednik *Gleichheit*, politični časopis, v katerem je opisoval bedo delavskega razreda.¹² Delavstvo je torej vključeval v svoje politično delovanje, v začetku predvsem z vidika družabnosti, kasneje kulture in pod vplivom socialnih razmer vse bolj tudi skrbi za zdravje, katerega najcenejši in najdostopnejši del je bilo gibanje v naravi.

Zdi se, da se je v krogih okoli Adlerja gibal tudi Georg Schmiedel,¹³ učitelj in pobudnik ustanovitve društva *Naturfreunde*.¹⁴ Močno je zagovarjal kakovosten pouk, a je hkrati želel otroke naučiti samostojnosti in uporabe pridobljenega znanja v življenju. Kljub neodobravanju kolegov, tudi nadrejenih, je z otroki večkrat izpeljal številne sprehode in izlete v naravo in pri tem opazoval njene učinke na izboljšanje splošnega počutja otrok.¹⁵

Kot je zapisano v njegovem nekrologu, je šlo za odličnega in zelo aktivnega pedagoga, med drugim predsednika pedagoške družbe in zagovornika ročnih del.¹⁶ Kot učitelj je mladim želel vzbuditi ljubezen do narave in tudi delavskemu razredu približati naravo kot vir, ki krepi in napaja človeka. Z obžalovanjem je gledal, kako delavstvo prosti čas preživlja v zakajenih gostilnah in zatohlih kamrah stanovanj. S svojim delovanjem je želel delavce iz teh razmer popeljati v svet narave.¹⁷

Ustanovitev Turističnega društva prijateljev prirode

Med 22. marcem in 12. aprilom 1895 je Schmiedel v delavskem časopisu *Arbeiter-Zeitung*¹⁸ objavil inserat, s katerim je pozival somišljenike k ustanovitvi Turistične skupine (*Touristengruppe*). Odgovorilo mu je 30 oseb, med drugim Josef Rohrauer, njegov

---

12 Karl R. Stadler, »Victor Adler,« v: Walter Pollak, ur., *Tausend Jahre Österreich. Eine Biographische Chronik. Der Parlamentarismus und die beiden Republiken* (Wien: Verlag Jugend und Volk, 1974), 50–60. Časopis *Gleichheit* je izhajal na Dunaju v obdobju 1897–1934: od leta 1898 dalje je imel podnaslov *Sozialdemokratisches Organ*. – *Österreichische Nationalbibliothek*, pridobljeno 24. 5. 2024, https://anno.onb.ac.at/info/gle_info.html.

13 Georg Schmiedel (tudi Schmiedl) (* 11. 9. 1855, Prostejčev (nem. Proßnitz) na Češkem; † 24. 2. 1929, Dunaj), učitelj in pobudnik za ustanovitev društva *Naturfreunde*. B(erthold) Unfried. – *Schmiedl Georg. Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. zv. 10* (Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1994), 330.

14 Manfred Pils, *Berg frei* (Wien: Verl. für Gesellschaftskritik, 1994), 23.

15 »Georg Schmiedel,« *Der Naturfreund*, 1925, 139–40.

16 »Todesfälle,« *Neue Freie Presse, Morgenblatt*, 26. 2. 1929, št. 23151, 6. »Todesfälle,« *Wiener Zeitung*, 27. 2. 1929, št. 49, 2.

17 Pils, *Berg frei*, 24.

18 *Arbeiter-Zeitung* je bil delavski časopis, ki je izhajal v obdobju 1889–1985 na Dunaju. – *Österreichische Nationalbibliothek*, pridobljeno 22. 5. 2024, https://anno.onb.ac.at/info/gle_info.html.

oče Alois Rohrauer¹⁹ in takrat še študent prava Karl Renner,²⁰ poznejši kancler. Kot piše Manfred Pils v knjigi *Berg frei*, so Alois Rohrauer, Leopold Happisch²¹ in Anton Kreutzer spomladi in poleti 1895 napisali statut bodočega društva, na velikonočni ponedeljek 14. aprila 1895 pa je bil izpeljan prvi izlet na Anninger (675 metrov visok vrh v Dunajskem gozdu), ki se ga je udeležilo 85 žena in mož, študentov, učiteljev, delavcev vseh poklicev.²²

16. septembra se je na ustanovnem sestanku v gostišču Pri zlatem risu (*Zum goldenen Luchsen*) na Dunaju (v Neulerchenfeldu) zbralo 185 moških in žensk, ki so potrdili ustanovitev Turističnega društva prijateljev prirode (*Touristenverein Die Naturfreunde*). Letna članarina je znašala en goldinar, predsednik je postal omenjeni Alois Rohrauer, po katerem se danes imenuje kočja *Rohrauerhaus* (v Ennstalskih Alpah).²³

Članarina je za tisti čas bila relativno visoka, če vemo, da je tričlanska družina leta 1896 za preživetje na mesec potrebovala 60–64 goldinarjev, mesečne mezde pa so, odvisno od panoge, znašale med 18–54 goldinarjev za ženske in 21–54 za moške. Karl Renner je oblikoval simbol novega združenja, stisk roke s tremi alpskimi vrtnicami, ki naj bi pomenil solidarnost z delavskim gibanjem.²⁴ Društvo je bilo dober teden po ustanovnem sestanku že uradno uvrščeno na seznam dunajskih društev.²⁵ Njegove podružnice (*Ortsgruppen*) so začele nastajati že kmalu po ustanovitvi, najprej v Gradcu, kjer so že 16. julija organizirali prvi izlet na okoliški hrib Plabutsch (*Buchkogel*).²⁶

Ker je bilo društvo namenjeno zlasti delavskemu razredu, je po pričakovanjih ustanovitev obeležil *Arbeiterwille*,²⁷ a novico o novem društvu najdemo tudi v časopisu *Gebirgsfreund*.²⁸ V tem poleg dejstva o ustanovitvi beremo, da je novoustanovljeno društvo v svojem septembrskem programu načrtovalo deset celodnevni in pet pol-dnevni izletov.²⁹ Mesečni načrt društva je sicer predvideval vsaj dva izleta tedensko. Ker je delavnik tudi ob nedeljah pogosto trajal do 16. ure, so bile izletne točke v bližini Dunaja.³⁰ Redna tedenska srečanja društva so sčasoma vse bolj preraščala v kulturne dogodke, ki so jih obogatila različna predavanja o naravi in znanosti. Člani so tako

19 Alois Rohrauer (* 28. 2. 1843, Spital/Pyhrn (Zgornja Avstrija); † 7. 12. 1923, Dunaj), kovač, ustanovitelj društva Naturfreunde. – *Geschichtewiki*, pridobljeno 22. 5. 2024, https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Alois_Rohrauer.

20 Karl Renner (* 14. 12. 1870, Dolni Dunajovice, Moravska, † 31. 12. 1950, Dunaj), avstrijski pravnik in politik. – *Wienbibliothek im Rathaus*, wienbibliothek / Renner, Karl [1–3].

21 Leopold Happisch (* 1. 4. 1863, Ottakring; † 19. 11. 1951, Dunaj), tiskar, ustanovitelj društva Naturfreunde. – *Geschichtewiki*, pridobljeno 20. 5. 2024, https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Leopold_Happisch.

22 Pils, *Berg frei*, 22.

23 *Geschichtewiki*, pridobljeno 20. 5. 2024, https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/Alois_Rohrauer.

24 Pils, *Berg frei*, 23.

25 »Vereins- und Versammlungs- Anzeigen«, *Arbeiter-Zeitung*, 25. 9. 1895, št. 263, 6.

26 Bichl, »Vom Verein 'die Naturfreunde'«, *Arbeiterwille*, 13. 7. 1899, št. 28, nepaginirano. Časopis *Arbeiterwille* je izhajal v Gradcu v obdobju 1890–2001. – *Österreichische Nationalbibliothek*, pridobljeno, 17. 8. 2024, https://anno.onb.ac.at/info/awi_info.html.

27 »Sozialdemokratischer Touristenverband«, *Arbeiterwille*, 20. 4. 1895, št. 107, 5.

28 »Die Naturfreunde«, *Gebirgsfreund*, oktober 1895, št. 10, 118.

29 Ibidem.

30 Pils, *Berg frei*, 29.

pridobivali dodatno izobrazbo, čas, preživet v naravi in na takšnih srečanjih, pa je zagotovo pomenil odmik od bremen težkega vsakdanjika.³¹

Mesec dni pozneje, 15. julija 1897, je v nakladi 400 izvodov izšla prva številka društvenega časopisa, lahko bi zapisali uradnega glasila društva, *Der Naturfreund*.³²

Članstvo v društvu na Dunaju in v podružnicah je precej hitro naraščalo, kar pokaže spodnja tabela:³³

Tabela 1: Članstvo v društvu na Dunaju in v njegovih podružnicah

Leto	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903
Centrala									
moški	179	217	260	499	855	1183	1586	1965	2281
ženske	12	24	27	57	132	217	303	368	395
Podružnice			3	7	10	13	18	21	26
Skupno število članov	191	243	344	676	1289	2122	3070	3755	4421

Vir: Pils, *Berg frei*, 32

Iz tabele je razvidno povečanje števila članov na Dunaju na več kot 2000. Kot vidimo, so bile od vsega začetka v društvo vključene tudi ženske, a je bilo njihovo število vedno precej manjše v primerjavi z moškim delom članstva in ni preseгло številko 400. Po podatkih iz literature je skupno število članov le približno, saj krajevne podružnice v centralo na Dunaj niso redno pošiljale podatkov o članstvu.³⁴

Društvo se je močno zavedalo neprecenljivosti narave in je zato varovanje okolja (*Naturschutz*) vključilo v svoj statut.³⁵ Na ustanovnem sestanku graške podružnice (leta 1900) je ljubitelj narave Alois Schnepf za pozdrav štajerskih podružnic društva predlagal pozdrav *Berg frei*, kar je centrala na Dunaju sprejela za društveni slogan.³⁶

Delovanje društva z njegovimi podružnicami lepo odslikava njegovo uradno glasilo *Der Naturfreund*, ki je torej začelo izhajati 15. julija 1897. Do prve svetovne vojne je s podnaslovom *Mitteilungen des Touristen-Vereines »Die Naturfreunde«* izhajalo vsakega 15. v mesecu, razen vojnih let, ko so izhajale dvojne številke, na Dunaju do leta 1934. Urejal ga je že imenovani Leopold Happisch.³⁷ Čeravno je večinoma naslavljaj različne teme, povezane z naravo, so v rubriki *Aus den Ortsgruppen* dostopni podatki o delovanju posameznih podružnic. Pri opisu mariborske je časopis predstavljal tudi glavni vir, saj lokalni *Marburger Zeitung* ljubiteljem prirode ni posvečal pozornosti. *Der Naturfreund* je poleg rednih krajših novic o podružnicah objavljal daljše članke

31 Ibid., 30.

32 Ibid., 31.

33 Ibid., 32.

34 Ibid.

35 *Naturfreunde Oesterreichs*, pridobljeno 28. 5. 2024, <https://www.naturfreunde.at/ueber-uns/naturfreunde/geschichte/>.

36 *Naturfreunde*, pridobljeno 28. 5. 2024, <https://www.naturfreunde.de/chronik>.

37 *Österreichische Nationalbibliothek*, https://anno.onb.ac.at/info/dna_info.html.

Slika 1: Pozdrav Aloisa Rohrauerja, natisnjen na zadnji številki časopisa *Naturfreund* v 19. stoletju

različnih vsebin, povezanih z naravo. Med njimi najdemo na primer povezavo z zgodovino v naslovnem članku nekega J. R. z naslovom *Weltgeschichtliches über die Alpen*.³⁸ Ščasoma so se med zapisi vse pogosteje pojavljali članki o vedno bolj priljubljeni in razširjeni športni aktivnosti – smučanju.³⁹

Delovanje društva so spremljali še nekateri časopisi takratnega časa. Omenjen je že bil delavski *Arbeiterwille*. Poleg objave o ustanovitvi društva 6. julija 1899 v njem med drugim najdemo zanimiv Bichlov poziv vsem graškim prijateljem narave *An die Naturfreunde*.⁴⁰ Avtor je izpostavil problem deklet in žena, ki se za hojo v naravi ne morejo kar tako priključiti h komurkoli. Menil je, da so prav organizirani odhodi v okviru društva zanje odlična priložnost in možnost obiska narave.⁴¹

Novice o društvu *Naturfreunde* lahko najdemo tudi v časopisih, ki so že v naslovu naslavljali takratne turiste, na primer v že omenjenem *Gebirgsfreund* in v *Österreichische Touristenzeitung*.⁴² Slednji je med drugim v začetku leta 1899 objavil novice o dobrodelnih akcijah društva ob koncu minulega leta. V centrali društva na Dunaju so se namreč v božičnem času spomnili revnih prebivalcev gorskih vasi, predvsem otrok. Skupaj z Avstrijskim turistovskim klubom (*Oesterreichisches Touristenclub* – OeTC) so s prispevki podprli krajevne in šolske skupine pri organizaciji božičnih in novoletnih dogodkov.⁴³ Ob tem lahko vidimo široko aktivnost društva *Naturfreunde*, ki se torej ni nanašalo zgolj na organizacijo izletov in gibanja v naravi nasploh, ampak je za šibkejše člane takratne družbe skrbelo tudi na drugačen način.

Društvo *Naturfreunde* pa ni bilo zanimivo samo za s turisti povezan tisk, kar dokazujejo objave v dnevnem časopisu, kot je bil denimo dunajski *Neues Wiener Tagblatt*.⁴⁴

Na Slovenskem sta delovali dve podružnici društva, v Mariboru in pozneje na Jesenicah. Tam je bila po poročanju osrednjega glasila društva z 22 člani ustanovljena 9. maja 1909.⁴⁵ O njenem delovanju na Jesenicah so podatki precej skromni, saj je bilo v omenjenem glasilo mogoče najti le imena članov odbora. Arhiv Republike Slovenije ima v hrambi nekaj gradiva odbornika Jožeta Morettija, ki se je v društvo vključil tik pred začetkom prve svetovne vojne. V njegovi zapuščini sta med drugim zanimiva statut društva iz leta 1895 in članska izkaznica iz leta 1915.⁴⁶

38 J. R., »Weltgeschichtliches über die Alpen,« *Der Naturfreund*, 15. 1. 1901, št. 1, naslovna stran.

39 K. J., »Von Skilaufen,« *Der Naturfreund*, 15. 1. 1901, št. 1, 3–4.

40 Bichel, »An die Naturfreunde,« *Arbeiterwille*, 6. 7. 1899, št. 27, nepaginirano.

41 Ibid.

42 *Österreichische Touristenzeitung* je izhajal dvakrat tedensko na Dunaju v obdobju 1881–1938. – *Österreichische Nationalbibliothek*, pridobljeno 20. 8. 2024, https://anno.onb.ac.at/info/otz_info.html.

43 »Weihnachtsbeteiligungen,« *Österreichische Touristenzeitung*, 16. 2. 1899, št. 4, 47.

44 »Der Julienthurm auf dem Höllenstein,« *Neues Wiener Tagblatt (Tages-Ausgabe)*, 3. 6. 1896, št. 181, 6. *Neues Wiener Tagblatt* – dnevni časopis, ki je izhajal na Dunaju v obdobju 1867 do 1945. – *Österreichische Nationalbibliothek*, pridobljeno 20. 8. 2024, https://anno.onb.ac.at/info/nwg_info.html.

45 »Aßling,« *Der Naturfreund*, 1909, št. 6, 138. O društvu na Jesenicah gl. Majda Žontar, »Društva, ki so razvijala kulturo, telovadbo in planinstvo na Jesenicah do prve svetovne vojne,« v: *Jeklo in ljudje: jeseški zbornik*, 1985, št. 5, 113.

46 Jože Moretti (* 28. 4. 1893, Bekštajn, Beljak, † 14. 6. 1971, Novo mesto). – SI AS 1534, Moretti Jože, 1895–1968, /1.

Slika 2: Naslovnica časopisa *Naturfreunde*

466357-C.

Im Abonnement jährlich 3 K.
Für Mitglieder frei. Einzelne Nummern 30 h.

Redaction u. Administration:
Wien, XV. 14j Löhrgasse 13.

Mittheilungen des Touristen-Vereines „Die Naturfreunde“ in Wien
Post-Check-Conto Nr. 812.991.

No 115. Jänner 1901V. Jahrg.

Weltgeschichtliches über die Alpen.
Von J. R.

Nicht uninteressant wäre die Aufgabe einer erschöpfenden und einheitlichen Zusammenstellung aller weltgeschichtlichen Daten über die Alpen in ihrem ganzen Umfange, beginnend im Reiche der Sage, fortschreitend bis zu den modernsten Errungenschaften menschlichen Geistes und menschlicher Kraft. Zweck meiner kurzen Abhandlung soll es nur sein, einige Daten über diesen Gegenstand aus der Zeit des Alterthums anzuführen, welche in ihren Details vielleicht nicht so allgemein bekannt sein dürften.

Die Völker, welche in den ältesten Zeiten unsere Alpen und die angrenzenden Gebiete bewohnten, hinterliessen selbst keine Aufzeichnungen. Directe Spuren dieser ältesten Ansiedlungen sind uns nur in den Pfahlbauten erhalten, deren Ueberreste allenthalben in den Seen am Rande des Gebirges vorkommen.

Wie die vorgefundenen Stein- und Broncewaffen, sowie die Werkzeuge beweisen, sind die ältesten dieser Pfahlbauten vorrömisch und das Volk, welches sie zum Schutze gegen feindliche Angriffe in die Seen hinaus baute, mag zu den Kelten oder Galliern gehört haben. Alle Völkerschaften der Alpen wurden nach und nach von den Römern unterworfen und verblieben, Sprache und Sitten der Eroberer annehmend, unter römischer Herrschaft bis zur Völkerwanderung, welche germanische und slavische Stämme zur dauernden Ansiedlung in den Alpen führte.

Das alte Culturvolk der Griechen besass von diesen Gegenden nur spärliche Kenntnisse. Die griechischen Schriftsteller fassten die Volksstämme des ihnen unbekanntem Nordens mit dem gemeinsamen Namen der Scythen und Sarmaten zusammen.

Sie führen wohl auch einzelne Stämme mit Namen an und schildern gelegentlich deren Sitten und Gebräuche, doch nähern sich die meisten dieser Darstellungen dem Sagenhaften und entbehren vor allem jeder nur annähernden Genauigkeit, wo es sich um geographische Bestimmungen handelt. So spricht der griechische Geschichtsschreiber Herodot (5. Jahrhundert v. Chr.) von den scythischen Stämmen der Arimasper, Argippäer und Hyperboräer, welche wohl in den Alpen, beziehungsweise an deren Fusse gewohnt haben mögen. »Die Argippäer, schreibt er, wohnen am Fusse hoher Gebirge und haben von Natur kahle Köpfe und platte Nasen. Bis zu diesen kennt man das Land, wie es aber weiter hinauf aussieht, weiss niemand, weil man hoher und unübersteiglicher Berge wegen, nicht weiter kommen kann. Nach der Aussage der Argippäer wohnen auf jenem Gebirge Menschen mit Ziegenfüssen.

Wie die Sage berichtet, kamen auch die Argonauten auf ihrem Rückzuge in das Gebiet der Alpen. Sie fuhren aus dem schwarzen Meere den Ister (Donau) und die Save aufwärts, bogen dann in den Nauportus (die heutige Laibach) ein und gründeten an dessen Ufer zur Ueberwinterung die Stadt Aemona (Laibach). Im Frühjahr schafften sie dann — wie, möge sich jeder selbst ausmalen — ihr Schiff Argo ins adriatische Meer und traten die Heimfahrt nach Griechenland an. Auch der berühmte Herkules berührte auf seinen weiten Wanderungen die Alpen, wie Diodor (1. Jahrhundert v. Chr.) berichtet. »Herkules nahm seinen Zug durch Gallien auf Italien über das Alpengebirge, wo er die rauhen und unzugänglichen Wege so gangbar machte, dass sein Heer und die Lastthiere dasselbe passiren konnten. Die das Gebirge bewohnenden Barbaren, welche bisher gewohnt waren, durchziehende Krieger in den Engpässen niederzumachen und zu berauben,

1036

Vir: *Der Naturfreund*, 15. 1. 1901, naslovnica

Mariborska podružnica

Razmere v Mariboru na prelomu iz 19. v 20. stoletje

Razmere v Mariboru so bile na prelomu iz 19. v 20. stoletje ugodne za nastanek delavskega gibanja, k čemur je zagotovo pripomogel prihod železnice v mesto. Nastala je vrsta železniških delavnic, v mestu pa so bile med drugim še opekarne ter nekaj kemične industrije (milo).⁴⁷ Če je Maribor v začetku 20. stoletja na eni strani doživljal razcvet v elektrifikaciji, ureditvi občinskih komunalnih podjetij in izgradnji novega mostu čez Dravo, je na drugi v mestu vladalo precej napeto vzdušje v boju za prevlado med Slovenci in Nemci. V tem obdobju je bilo vodenje občinske uprave v rokah zadnjega župana avstrijske dobe Johanna Schmidererja.⁴⁸ V Mariboru rojeni politik, ki je županovanje prevzel leta 1902, je v tej vlogi ostal do konca prve svetovne vojne in je leta 1919 položaj prepustil slovenskim oblastnikom.⁴⁹ Med županovanjem Johanna Schmidererja se je mesto posodabljal⁵⁰ in ukvarjalo s korupcijskimi aferami,⁵¹ ob tem pa se je (podobno kot v monarhiji) krepila nacionalna diferenciacija tudi v mestu ob Dravi.⁵² Stališča spodnještajerskega nemštva do vseh pomembnih vprašanj so bila namreč ob koncu 19. stoletja identična idejam Nemške ljudske stranke in so zagovarjala »čisto nemško mišljenje«.⁵³ Seveda pa so sistematična in povsem odkrita prizadevanja nemških »obrambni« organizacij, da prek območja z večinskim slovenskim prebivalstvom povežejo sklenjeno nemško jezikovno ozemlje z Mariborom, sprožila obrambni odziv na slovenski strani. Na prelomu stoletja se je nacionalni »boj« tako popolnoma »razvnel«.⁵⁴

47 Žarko Lazarevič, »Maribor v slovenskem prostoru (skica dolgoročnih gospodarskih razmerij)«, v: Željko Oset, Aleksandra Berberih Slan in Žarko Lazarevič, ur., *Maribor v slovenskem prostoru (skica dolgoročnih gospodarskih razmerij)* (Maribor, Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, Muzej narodne osvoboditve, 2010), 18. Igor Vrišer, »Razvoj industrije v Sloveniji«, *Geografski vestnik*, Ljubljana XLVIII, 1976, 31. Gl. tudi Antoša Leskovec, »Gospodarstvo v Mariboru od srede 19. stoletja do prve svetovne vojne«, v: *Od Maribora do Trsta*, ur. Darko Friš in Franc Rozman (Maribor: Pedagoška fakulteta, 1998), 107–25.

48 Johann Schmiderer (* 23. 6. 1848, Maribor; † 6. 11. 1925, Maribor), politik. – Darko Friš, *Snovalci sodobnega mesta ob Dravi: mariborski župani: 1850–1945* (Maribor: Znanstvenoraziskovalni inštitut dr. Franca Kovačiča, 2018), 198, vse o tem županu, 198–231.

49 Gregor Jenuš, »Ljubi Bog, kako varovati, česar ni; saj vendar pri vseh concih in krajih sili v Mariboru slovenski značaj na dan!«: Johann Schmiderer – zadnji mariborski župan avstrijske dobe, *Studia Historica Slovenica* 17, št. 3 (2017): 902.

50 Nataša Podgoršek, »Zgodovina uprave v Mariboru 1750–1918. Občinske volitve v mestu Maribor 1861–1912,« *Studia Historica Slovenica* 6, št. 2/3 (2006): 375.

51 Jenuš, »Ljubi Bog, kako varovati, česar ni ...«, 905.

52 Ibid., 910–12.

53 Janez Cvirn, *Trdnjanski trikotnik: politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861–1914)* (Maribor: Založba Obzorja, 1997), 201–02. O nemško-slovenskih odnosih gl. Janez Cvirn, »Nemško-slovenski odnosi osrednji problem slovenske zgodovine,« *Slovenija 1848–1998: iskanje lastne poti: mednarodni znanstveni simpozij, Maribor, Narodni dom – Pokrajinski muzej, 16.–17. april 1998* (Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1998), 86–89.

54 Janez Cvirn, »Med nacionalizmom in nacionalno koeksistenco,« *Zgodovinski časopis* 62, št. 1–2 (2009): 235.

Glede na to, da je bilo obravnavano društvo namenjeno zlasti slabo plačanemu razredu, je prav, da na kratko pogledamo delavsko gibanje od prvih začetkov do začetka prve svetovne vojne, za katero sta bili v Mariboru značilni dve bistveni etapi. Začetno obdobje gibanja se je bolj kot v kateremkoli drugem mestu zlasti pod graškimi vplivi začelo precej intenzivno. Mesto je predstavljalo tudi izjemo v takratnem delavskem gibanju na Slovenskem, saj so pristaši socialne demokracije bili ne le obrtniški pomočniki in vajenci, pač pa tudi industrijski delavci. V Mariboru so bile močno središče delavstva delavnice Južne železnice, kurilnica in sekcija proge, prav tako močan pa je bil tudi vpliv socialističnih idej, saj je bila kvalifikacijska struktura sorazmerno visoka, zaposleni pa so prihajali iz različnih krajev monarhije.⁵⁵ Socialna demokracija je bila v mestu pretežno nemško organizirana.⁵⁶ Delavski voditelji so bili sicer precej agilni in organizacijsko sposobni, a so se teoretično zelo naslanjali na Dunaj.⁵⁷ V drugem obdobju, po letu 1889, so delavci postali bolj organizirani in iz tega časa so med drugim znana zborovanja, denimo tisto z 12. oktobra 1895, ki ga je sklical Bichl kot eden voditeljev mariborskega delavstva,⁵⁸ pobudnik ustanovitve podružnice društva *Naturfreunde* v Mariboru.

Kar zadeva mariborska društva, je bilo sodelovanje v njih tesno povezano s političnim prepričanjem. Za marsikaterega Slovenca je zato bilo članstvo v društvih z izrazito protislovenskim duhom nesprejemljivo. Do leta 1918 je bilo tako v mestu ustanovljenih 25 društev, od tega kar 22 nemških in le tri slovenska.⁵⁹ Med nemškimi naj v kontekstu obravnavane teme omenimo mariborsko podružnico DuOeAV, katere članstvo je bilo iskati predvsem med aktivnim mariborskim meščanstvom.⁶⁰ V letu ustanovitve društva *Naturfreunde* je bilo v Mariboru 12 nepolitičnih društev, med njimi je bilo najmočnejše društvo gradbincev (s 67 člani), najmanjše pa društvo kovinarjev (z 12 člani).

Ustanovitev in delovanje podružnice

V razmerah intenzivnega spopada nemške in slovenske strani »za dušo vsakega posameznika«⁶¹ je bila 29. junija 1905 na pobudo enega najpomembnejših pionirjev štajerske socialne demokracije, že omenjenega Rudolfa Bichla, ustanovljena mariborska podružnica društva *Naturfreunde*. Glavni pobudnik za njeno ustanovitev je bil tam leta 1894 pred tem aretiran, ker se je udeležil socialdemokratskega protesta za splošno volilno pravico. Dve leti pozneje se je Bichl preselil v Gradec in svojo izobrazbo

---

55 Franc Rozman, »Delavsko gibanje v Mariboru do prve svetovne vojne,« *Zgodovinski časopis* 33, št. 3 (1979): 417.

56 Franc Rozman, »Socialna demokracija na Slovenskem Štajerskem in problem nacionalne razdelitve,« *Zgodovinski časopis* 40, št. 3 (1986): 295.

57 Rozman, »Delavsko gibanje v Mariboru do prve svetovne vojne,« 419.

58 *Ibid.*, 409.

59 Robert Obrul, »Športni Maribor do 1. svetovne vojne,« *Studia Historica Slovenica* 3, št. 2/3 (2003): 405.

60 O podružnici gl. tudi Marija Mojca Peternel, *V višine in globine* (Ljubljana: Založba univerze, 2024), 151–76.

61 Cvirn, »Med nacionalizmom in nacionalno koeksistenco,« 235.

izkoristil za delo v upravi strankarskega časopisa *Arbeiterwille*,⁶² ki ga je urejal od aprila 1894 do februarja 1899. Leta 1900 je bil prvič izvoljen v občinski svet Gradca. Od leta 1921 do 1922 je bil župan Leobna in 20. novembra 1923 je bil prvič izvoljen v štajerski parlament, v katerem je deloval do 4. decembra 1930.⁶³

Na ustanovnem sestanku podružnice *Naturfreunde* v Mariboru, katerega cilj je bilo približati naravo vsem delavcem, se je po branju statuta vanjo včlanilo 27 oseb. Vodilne položaje so zasedli: predsednik Rudolf Bichl, namestnik Hans Krainer, blagajnika Ignaz Sitter in Josef Posne, skrbnik Franz Ojstriš, zapisnikarja Hans Lorbek in Karl Strschina ter kontrolor Wilhelm Močnik.⁶⁴ Kot vidimo, se med priimki pojavljajo tudi slovenska imena, med omenjenimi pa najdemo tudi znane predstavnike socialne demokracije. Močnik, denimo, je med drugim odprl slavnostno praznovanje prvega maja leta 1918 v Mariboru.⁶⁵

Članarina je znašala 2 k in 40 h, kar je bilo glede na podatek, da so nekateri delali za 4 krone tedensko, kar precej. Tega stroška so bili oproščeni vsi, ki so že bili člani kakšnega nepolitičnega štajerskega društva, prav tako tudi njihovi družinski člani, ki niso bili samostojni. Članarino je bilo mogoče plačati v dveh obrokih. Po podatkih so bila srečanja organizirana vsak drugi četrtek v prostoru društva *Verbrauchs- und Sparverein*. Na njegov naslov Bergstraße 4 je bilo mogoče pošiljati tudi vse dopise v zvezi z društvom.⁶⁶

Rudolf Bichl je bil predsednik društva dve leti, nato je vodstvo prevzel Karl Strschina, ki ga je po treh letih vodenja, leta 1914, zamenjal Johann Vollmeier,⁶⁷ tega pa leta 1918 Franz Maier,⁶⁸ ki se mu je na tem položaju na zadnji seji društva v začetku leta 1919 pridružil Franz Bračič.⁶⁹ Karl Strschina je bil pozneje tudi član Hranilnega in posojilnega društva delavcev v Mariboru, zadruga z omejenim jamstvom (*Spar- und Vorschußverein der Arbeiter in Marburg, Genossenschaft mit beschränkter Haftung*).⁷⁰

Za vtis o delovanju mariborskega društva si oglejmo leto 1909. V tem letu je bilo izvedenih 12 poldnevni in 18 celodnevni izletov, dva dvodnevna izleta, po en tridnevni izlet in en štiridnevni izlet s skupaj 391 udeleženci.⁷¹ Organizirani sta bili dve generalni zasedanji in izvedenih 12 društvenih večerov: večer branja del Petra Rossega,⁷² štajerski večer, trije zabavni večeri ter sedem sej podružnice. Število članov je v omenjenem letu doseglo število 84.⁷³ Oktobra istega leta je bil v okviru

62 Österreichische Nationalbibliothek, pridobljeno, 24. 5. 2024, https://anno.onb.ac.at/info/awi_info.html.

63 Rote Mark, pridobljeno 20. 8. 2024, <https://rotemark.at/biografien/rudolf-bichl/>.

64 »Marburg,« *Der Naturfreund*, 1905, št. 7, 90.

65 »Mariborsko pismo,« *Slovenec*, 3. 5. 1918, št. 101, 3. Franc Rozman, »Praznovanje prvega maja 1918 na Spodnjem Štajerskem,« *Zgodovinski časopis* 46, št. 2 (1992): 225–32.

66 »Marburg,« *Der Naturfreund*, 1905, št. 7, 90.

67 »Marburg,« *Der Naturfreund*, 1914, let. 18, 61.

68 »Marburg,« *Der Naturfreund*, 1918, št. 3/4, 47.

69 »Marburg,« *Der Naturfreund*, 1919, št. 5/6, 77.

70 »Oglas,« *Marburger Zeitung*, 4. 3. 1943, št. 63, 8.

71 »Marburg,« *Der Naturfreund*, 1910, št. 2, 51.

72 Peter Rosseg (* 31. 7. 1843 Alpl; † 26. 6. 1918 Krieglach), pisatelj, poet. – Constantin von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, zv. 26 (Wien: Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1874), 355–59.

73 »Marburg,« *Der Naturfreund*, 1910, št. 2, 51.

mariborskih prijateljev narave ustanovljen tudi zimski odsek (*Wintersportsektion*) z odborniki: Wilhelmom Gerlutschniggom (predsednikom), Josefom Strutzem (namestnikom), Franzem Broschejem (zapisnikarjem), Th. Gottliebom (blagajnikom), Philippom Hatzem (skrbnikom), Christianom Bratschitschem in J. Anderletom (kontrolorjema).⁷⁴

Društvo je organiziralo različno dolge izlete; jeseni leta 1913 so se denimo odpravili na Obalo, pri čemer so obiskali še Postojnsko jamo, Trst, grad Miramar itd.⁷⁵ Poleg organizacije in izvedbe izletov so društveniki sodelovali pri večjih dogodkih v mestu in okolici. Tako jih lahko srečamo pri slavnostnem odprtju koč na Pohorju,⁷⁶ katere gradnjo je podpirala mariborska podružnica DuOeAV.⁷⁷ Omenjeni dogodek ni odmeval samo v lokalnem časopisu, ampak so zanj izvedeli tudi bralci dunajskega časopisa *Gebirgsfreund*,⁷⁸ kar je bila zagotovo dobra reklama za Pohorje. Kočo, ki še danes stoji na mali planoti na južni strani pohorskega hrbta pod Reškim vrhom (1142 m) in Ledinekovim koglom (1182 m), je po prvi svetovni vojni, 16. julija 1921, kupila mariborska podružnica SPD in jo po preureditvi slavnostno odprla 14. maja 1922.⁷⁹

Leta 1910 je mariborsko društvo *Naturfreunde* praznovalo pet let delovanja. Po poročanju časopisa *Naturfreund* je bilo slavje dopoldan dobro obiskano, prisotni so med drugim bili delegati iz sosednje podružnice Gradec in deželnih oblasti. Slavnostni govor, ki je doživel velik aplavz, je imel deželni poslanec Albert Horvatek, na programu je bilo branje 19 voščil in telegramov preostalih podružnic društva, tudi iz Londona, voščilo pa je poslala tudi mariborska podružnica DuOeAV.⁸⁰ Popoldansko slovesnost so morali zaradi slabega vremena prestaviti v notranjost društvenega prostora.⁸¹

Zaton podružnice

Iz zapisov osrednjega časopisa *Naturfreund* lahko delovanju podružnice v Mariboru sledimo tudi med prvo svetovno vojno, saj so bili izleti kljub pomanjkanju hrane dobro obiskani.⁸² Društveni večeri niso bili več tako pogosti, dobivali so se le enkrat na mesec, in sicer zadnji četrtek v mesecu.⁸³ Po koncu vojne je bilo na februarski skupščini leta 1919 sicer označenih kar 27 novih članov,⁸⁴ a je bila to žal le zadnja svetla

74 »Marburg,« *Der Naturfreund*, 1909, št. 11, 258.

75 »Marburg,« *Der Naturfreund*, 1913, 118.

76 »Marburg,« *Der Naturfreund*, 1909, št. 7, 162.

77 Peternel, *V višine in globine*, 169–73.

78 »Marburgerhütte im Bacherengebiete,« *Gebirgsfreund*, 10. 10. 1913, št. 10, 179.

79 *Planinska zveza Slovenije*, pridobljeno 8. 11. 2022, <https://www.pzs.si/koce.php?pid=112>.

80 Albert Horvatek, (* 19. 8. 1859, Gradec, † 27. 1. 1915, Maribor), politik in pisatelj. – Matjaž Partlič, *Albert Horvatek. (1859–1915), Obrazi slovenskih pokrajin*, pridobljeno 10. 8. 2022, <https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/albert-horvatek/>. O njegovem političnem udejstvovanju gl. tudi Franc Rozman, »Delavsko gibanje v Mariboru do prve svetovne vojne,« *Zgodovinski časopis* 33, št. 3 (1979): 416.

81 S., »Marburg,« *Der Naturfreund*, 1910, 176.

82 »Marburg,« *Der Naturfreund*, 1919, št. 5/6, 77.

83 »Marburg,« *Der Naturfreund*, 1916, št. 2, 46.

84 »Marburg,« *Der Naturfreund*, 1919, št. 5/6, 77.

iskra pred zatonom. Politične razmere v prostoru delovanja društva *Naturfreunde* so se po koncu prve svetovne vojne precej spremenile. Velik del območja njegovega delovanja je postal del druge države: najprej Države Slovencev, Hrvatov in Srbov,⁸⁵ po 1. decembru 1918, z združitvijo Države SHS in Kraljevine Srbije, pa del Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev.⁸⁶ Delovanje vseh nemških društev v takratnem slovenskem prostoru je po koncu vojne najprej prizadela uredba nove vlade, ki je prevzela nadzor nad vsem premičnim in nepremičnim premoženjem podjetij, združenj in društev, ki svojega sedeža niso imeli pod njeno jurisdikcijo. Uredba o nadzoru nad podjetji in nepremičninami (*Verordnung der Nationalregelung der SHA Zl. 232 über die Aufsicht über die Unternehmen und Liegenschaften*) je v 15 točkah natančno določala prihodnost »tujega« premoženja. Usodo slednjega je zapečatil že prvi člen uredbe, zoper katerega pritožba ni bila mogoča: »Slovenska deželna vlada lahko nadzoruje vsako podjetje ali podružnico podjetja na območju SHS, katerega celotni dohodek ali del dohodka se steka v tujino ali za katerega obstajajo razlogi za sum, da se v območju SHS namerava na kakršenkoli način izogniti obdavčitvi.«⁸⁷ 14. člen omenjene uredbe je vse organizacije, združenja itn. (torej tudi podružnice DuOeAV) opozarjal, da morajo na podlagi odredbe deželne vlade, ki je bila prevedena, prenesti svoj sedež iz tujine v Ljubljano.⁸⁸

O tem so bili obveščeni tudi bralci *Marburger Zeitung*, ki je sredi junija objavil vest o razpustitvi nemških društev v mestu.⁸⁹

Delovanje društva po letu 1919

Zaton podružnice v Mariboru po koncu prve svetovne vojne še zdaleč ni pomenil konca društva *Naturfreunde*. To je namreč leta 1919 imelo 46.000 članov, tri leta pozneje pa že 159.000. Ker se je društvo leta 1933, ob prihodu Hitlerja na oblast, izrazito postavilo na nasprotno stran, je bilo prepovedano. S tem je bila povezana tudi zaplemba premoženja društva, to je 428 koč, od tega skoraj 300 na nemških tleh. Takoj po koncu druge svetovne vojne so ob obnovi Nemčije hkrati začele nastajati tudi podružnice društva. Leta 1950 se je društvo preimenovalo v *Naturfreunde Internationale* (NFI). Leta 1962 je NFI imel 270.000 članov v 17 državah na vseh petih kontinentih. V nemškem prostoru je bilo tistega leta že skoraj 400 koč, članov pa 100.000.⁹⁰

---

85 Več o tem gl. Jurij Perovšek, *Slovenska osamosvojitve v letu 1918: študija o slovenski državnosti v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov* (Ljubljana: Modrijan, 1998).

86 Več o tem gl. Andrej Rahten idr., *Velikih pet in nastanek Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev = Les cinq grands et la création du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes* (Loka pri Mengšu: Center za evropsko prihodnost; Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 2011).

87 A AVI Archiv Alpenverein Innsbruck, OeAV SE 252.103 Krain Rizzi.

88 Ibid.

89 »Vereinsauflösungen,« *Marburger Zeitung*, 17. 6. 1919, št. 131, 3. »Vereinsauflösungen,« *Marburger Zeitung*, 24. 6. 1919, št. 136, 3. »Weitere Vereinsauflösungen,« *Marburger Zeitung*, 1. 7. 1919, št. 142, 3.

90 *Naturfreunde Deutschland*, pridobljeno 27. 5. 2024, <https://www.naturfreunde.de/chronik>.

Društvo je (bilo) v avstrijskem prostoru precej dejavno, kar dokazujejo številne akcije. Tako so denimo leta 1980 zbrali več kot 11.000 podpisov za ustanovitev Narodnega parka Visoke Ture (*Nationalpark Hohe Tauern*) v velikosti 11 kvadratnih kilometrov, v katerem so poleg informacijskih tabel postavili tudi koče. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je društvo v želji po aktivaciji mladih organiziralo brezplačne ekskurzije na temo vodovja v okolici Dunaja. Ob 100-letnici delovanja društva leta 1995 so izdali posebno znamko, leta 1999 pa je prišlo do ustanovitve akademije *Naturfreunde-Akademie*, v kateri nudijo dodatna izobraževanja za člane društva.

Z začetka tega stoletja velja omeniti precej velik projekt iz leta 2002 – Kulturno alpsko pot (*Kulturweg Alpen*) v dolžini 1700 km. Leta 2011 je bila ustanovljena *Team/Alpin/Akademie*, dodatni izobraževalni program, namenjen predvsem inštruktorjem in vodnikom.⁹¹

Zaključek

Starost različnih zgodovinskih virov dokazuje, da zavedanje o zdravilnih učinkih gibanja in bivanja v naravi ter posledično tudi o njeni zaščiti ni novost sodobnega sveta. Od druge polovice 19. stoletja se je takšno ozaveščanje krepilo z ustanavljanjem planinskih društev, še zlasti pa z ustanavljanjem posebnih društev, ki niso želela le užitek v naravi, ampak so jo v prvi vrsti hotela zaščititi. Med takšne sodi tudi Turistično društvo prijateljev prirode, ki je bilo ustanovljeno na Dunaju in je imelo podružnice širom današnjega evropskega prostora, tudi v takratnem slovenskem območju, v Mariboru in na Jesenicah. Društvo je bilo namenjeno predvsem slabo plačanim, saj se je v luči širših družbenih sprememb vse bolj uveljavljalo prepričanje o zdravilnih učinkih gibanja v naravi. Z organizacijo izletov in predavanji so v okviru društva želeli širiti zavedanje o blagodejnih učinkih gibanja v naravi tudi med družbenim slojem, katerega delovne razmere so bile slabe in ki je prosti čas večinoma preživel v prostorih zatohlih gostiln. V nasprotju s podružnico v Mariboru nam maloštevilni viri za podružnico na Jesenicah pričajo praktično zgolj o njenem obstoju. O delovanju mariborske pa lahko povsem mirno zapišemo, da je v celoti sledila programu društva. Organizirala je številne izlete v bližnjo okolico in po takratnem slovenskem prostoru ter organizirala kulturne in družabne večere. Njeno delovanje je izpričano do začetka leta 1919, ko je zaradi novonastale družbenopolitične stvarnosti bila ukinjena. Turistično društvo *Naturfreunde* se je sicer po koncu druge svetovne vojne močno okrepilo in ima danes podružnice na petih kontinentih.

Za konec naj delim samo še misel, ki je pri proučevanju virov vedno bolj silila v ospredje. Vpetost slovenskega območja na prelomu iz 19. v 20. stoletje v širši evropski kontekst nikakor ni bila zgolj geografska. Potrditev tega je tudi delovanje podružnic društva *Naturfreunde* v sicer robnem delu monarhije, ki pa je v resnici močno sledilo družbenim gibanjem prostora onkraj Karavank.

---

91 *Naturfreunde Österreich*, pridobljeno 27. 5. 2024, <https://www.naturfreunde.at/ueber-uns/naturfreunde/geschichte/>.

Viri in literatura

Arhivski viri

- AAI – Archiv Alpenverein Innsbruck:
  - A AVI Archiv Alpenverein Innsbruck, OeAV SE 252.103 Krain Rizzi.
- SIAS – Arhiv republike Slovenije:
  - SI AS 1534, Moretti Jože, 1895–1968/1.

Časopisni viri

Arbeiterwille, 1895, 1899.

Arbeiter-Zeitung, 1895.

Der Naturfreund, 1901, 1905, 1909, 1910, 1913, 1914, 1916, 1918, 1919, 1925.

Gebirgsfreund, 1895, 1913.

Marburger Zeitung, 1919, 1943.

Neue Freie Presse, Morgenblatt, 1929.

Österreichische Touristenzeitung, 1899.

Slovenec, 1918.

Wiener Zeitung, 1929.

Literatura

- »25 Jahre Alpenpflanzenschutzverein, Grundung und Zweck.« *Bericht des Vereins zum Schutze der Alpenpflanzen*, zv. 16, 1925, 5–25. Zobodat-www.zobodat.at. Bericht des Vereins zum Schutze der Alpenpflanzen.
- Bichel. »An die Naturfreunde.« *Arbeiterwille*, 6. 7. 1899, št. 27, nepaginirano.
- Cvirn, Janez. »Med nacionalizmom in nacionalno koeksistenco.« *Zgodovinski časopis* 62, št. 1–2 (2009): 228–38.
- Cvirn, Janez. »Nemško-slovenski odnosi osrednji problem slovenske zgodovine.« V: *Slovenija 1848–1998: iskanje lastne poti: mednarodni znanstveni simpozij, Maribor, Narodni dom – Pokrajinski muzej, 16.–17. april 1998*, 86–89. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1998.
- Cvirn, Janez. *Trdnjavski trikotnik: politična orientacija nemštva na Spodnjem Štajerskem (1861–1914)*. Maribor: Založba Obzorja, 1997.
- D'Avigdor, Elim Henry. *Das Wohlsein der Menschen in Grosstädten: mit besonderer Rücksicht*. Druck und Verlag von Carl Gerold's Sohn, Wien, 1874.
- Fischer, Helmut. *Hundert Jahre für den Naturschutz Heimat und regionale Identität. Die Geschichte eines Programms*. Bonn: meierdruck, Hennef, 2004.
- Friš, Darko. *Snovalci sodobnega mesta ob Dravi: mariborski župani: 1850–1945*, 198–231. Maribor: Znanstvenoraziskovalni inštitut dr. Franca Kovačiča, 2018.
- J. R. »Weltgeschichtliches über die Alpen.« *Der Naturfreund*, 15. 1. 1901, št. 1, naslovna stran.
- Jenuš, Gregor. »Ljubi Bog, kako varovati, česar ni; saj vendar pri vseh concih in krajih sili v Mariboru slovenski značaj na dan!': Johann Schmiderer – zadnji mariborski župan avstrijske dobe.« *Studia Historica Slovenica* 17, št. 3 (2017): 901–27.
- K. J. »Von Skilaufen.« *Der Naturfreund*, 15. 1. 1901, št. 1, 3–4.
- Lazarevič, Žarko. »Maribor v slovenskem prostoru (skica dolgoročnih gospodarskih razmerij).« V: *Maribor v slovenskem prostoru (skica dolgoročnih gospodarskih razmerij)*. Uredili Željko Oset, Aleksandra Berberih Slan in Žarko Lazarevič, 15–34. Maribor, Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, Muzej narodne osvoboditve, 2010.

- Leskovec, Antoša. »Gospodarstvo v Mariboru od srede 19. stoletja do prve svetovne vojne.« V: *Od Maribora do Trsta*. Uredila Darko Friš in Franc Rozman, 107–25. Maribor: Pedagoška fakulteta, 1998.
- Lintzmeyer, Klaus. »Gründung des Vereins zum Schutz der Bergwelt e.v. vor 100 Jahren vormals Verein zum Schutze der Alpenpflanzen und -Tiere e.V. – eine der wichtigen Wegmarken der 200-jährigen deutschen Naturschutzgeschichte.« *Jahrbuch des Vereins zum Schutz der Bergwelt* 65 (2000): 13–35.
- Perovšek, Jurij. *Slovenska osamosvojitve v letu 1918: študija o slovenski državnosti v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov*. Ljubljana: Modrijan, 1998.
- Peternel, Marija Mojca. »Ljubiteljem kranjskih Alp!« : *Kranjska podružnica Nemškega in avstrijskega planinskega društva*. Ljubljana: Založba Univerze, 2023.
- Peternel, Marija Mojca. *V višine in globine: Nadaljevanje zgodbe o podružnicah Nemškega in avstrijskega planinskega društva na Slovenskem*. Ljubljana: Založba univerze, 2024.
- Pils, Manfred. *Berg frei*. Wien: Verl. für Gesellschaftskritik, 1994.
- Podgoršek, Nataša. »Zgodovina uprave v Mariboru 1750–1918. Občinske volitve v mestu Maribor 1861–1912.« *Studia Historica Slovenica* 6, št. 2/3 (2006): 361–80.
- Rahten, Andrej et al. *Velikih pet in nastanek Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev = Les cinq grands et la création du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes*. Loka pri Mengšu: Center za evropsko prihodnost; Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 2011.
- Rozman, Franc. »Delavsko gibanje v Mariboru do prve svetovne vojne.« *Zgodovinski časopis* 33, št. 3 (1979): 407–20.
- Rozman, Franc. »Praznovanje prvega maja 1918 na Spodnjem Štajerskem.« *Zgodovinski časopis* 46, št. 2 (1992): 225–32.
- Rozman, Franc. »Socialna demokracija na Slovenskem Štajerskem in problem nacionalne razdelitve.« *Zgodovinski časopis* 40, št. 3 (1986): 291–97.
- S. „Marburg“. *Der Naturfreund*, 1910, št. 7, 176.
- Stadler, Karl R. »Victor Adler.« V: *Tausend Jahre Österreich. Eine Biographische Chronik. Der Parlamentarismus und die beiden Republiken*. Uredil Walter Pollak, 50–60. Wien. Verlag Jugend und Volk, 1974.
- Studen, Andrej. »Iz avanturizma v turizem.« V: *Razvoj turizma v Sloveniji, zbornik referatov /28. zborovanje slovenskih zgodovinarjev, Bled, 26. – 28. 9. 1996*. Uredila Franc Rozman in Žarko Lazarevič, 96–104. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1996.
- Studen, Andrej. »Vpliv železnice na potovalno kulturo ter začetke turizma v 19. stoletju.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 46, št. 1 (2006): 51–64.
- Unfried, B(erthold). *Schmiedl Georg. Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950, zv. 10*, 330. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1994.
- Vrišer, Igor. »Razvoj industrije v Sloveniji.« *Geografski vestnik* XLVIII, 1976, 29–45.
- Wöbse, Anna-Katharina in Patrick Kupper, ur. *Greening Europe: Environmental Protection in the Long Twentieth Century – A Handbook*. Oldenburg: De Gruyter 2021.
- Wurzbach, Constantin von. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, zv. 26*. Wien: Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1874.
- Zupanič Slavec, Zvonka. »120 let zdravstvenega zavarovanja pri Slovencih (1889–2009).« *Zdravniški vestnik: glasilo Slovenskega zdravniškega društva = Slovenian medical journal = journal of the Slovenian Medical Association* 79, št. 2 (2010): 173–81.
- Zupanič Slavec, Zvonka. *Tuberkuloza: kuga 19. in 20. stoletja na Slovenskem: na primeru sanatorija Golnik 1921–1998*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino medicine Medicinske fakultete; Znanstveno društvo za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije; Golnik: Bolnišnica = Ljubljana: Institute for History of Medicine, Faculty of Medicine; Slovenian Scientific Society for the History of Health Culture; Golnik: University Clinics of Respiratory and Allergic Diseases, 2009.
- Žontar, Majda. »Društva, ki so razvijala kulturo, telovadbo in planinstvo na Jesenicah do prve svetovne vojne.« V: *Jeklo in ljudje: jeseniški zbornik*, 1985, št. 5, 91–122.

Spletni viri

- *Gechichtewiki*. Pridobljeno 17. 2. 2025. <https://www.geschichtewiki.wien.gv.at/>.
- *Naturfreunde Deutschland*. Pridobljeno 1. 2. 2025. <https://www.naturfreunde.de/chronik>.
- *Naturfreunde Österreich*. Pridobljeno 11. 1. 2025. <https://www.naturfreunde.at/ueber-uns/naturfreunde/geschichte/>.
- *Naturfreunde Tauplitz*. Pridobljeno 17. 1. 2025. <https://www.tauplitzhaus.at/>.
- *Obrazi slovenskih pokrajin*. Pridobljeno 16. 3. 2025. <https://www.obrazislovenskihpokrajini.si/>.
- *Österreichische Nationalbibliothek*. Pridobljeno 3. 2. 2025. https://anno.onb.ac.at/info/gle_info.html.
- *Rote Mark*. Pridobljeno 16. 1. 2025. <https://rotemark.at/biografien>.
- *Stevenson L. G. Encyclopædia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Robert-Koch>. Pridobljeno 17. 2. 2025.

Tiskani viri

- Bericht des Vereines zum Schutze und zur Pflege der Alpenpflanzen. Bamberg: gedruckt in der Handelsdruckerei, 1912.
- Bericht des Vereines zum Schutze und zur Pflege der Alpenpflanzen. Bamberg: gedruckt in der Handelsdruckerei, 1913.

Marija Mojca Peternel

THE "FRIENDS OF NATURE" TOURIST SOCIETY (TOURISTENVEREIN "DIE NATURFREUNDE") IN THE SLOVENIAN TERRITORY

SUMMARY

The age of various historical sources demonstrates that awareness of the healing effects of exercise, spending time in nature, and environmental protection is not a recent development in the modern world. From the second half of the 19th century onwards, this awareness was strengthened through the formation of mountaineering associations and, in particular, the creation of dedicated societies that aimed not only to enjoy nature but also, or primarily, to safeguard it. One such example was the Friends of Nature tourist society (*Touristenverein 'Naturfreunde'*), established in Vienna with branches across what is now Europe, including in the cities of Maribor and Jesenice in present-day Slovenia. The Society primarily targeted low-income groups, as faith in the healing properties of outdoor exercise gained traction amid broader social reforms. By organising excursions and lectures, the Society endeavoured to promote awareness of the health benefits of outdoor activity among the working class, whose conditions

were often poor and whose leisure time was spent in drab pubs. Unlike the Maribor branch, the few preserved sources for the Jesenice branch mostly confirm only its mere existence. Regarding the Maribor branch, it is evident that it adhered fully to the Society's programme. It arranged numerous excursions throughout the surrounding areas and across what was then Slovenian territory, as well as cultural and social evenings. Its activities were documented until early 1919, when the branch was disbanded due to the changing socio-political landscape. Nonetheless, since the end of World War II, the Friends of Nature (*Naturfreunde*) society has expanded considerably and now maintains branches on five continents.

In conclusion, we wish to add a consideration that naturally arises when examining sources. It concerns the integration of the Slovenian territory at the turn of the 19th century into the broader European context, not solely from a geographical standpoint. As evidenced by the case of the *Naturfreunde* society in this peripheral part of the Monarchy, developments in the wider region were also observed in practice.